

Influențe franceze în traducerile lui Iancu Văcărescu. Aspecte lexicale

Ioana MOLDOVANU-CENUȘĂ

Key-words: *phonetic adaptation, equivalence, modernization, loan translation, neologism*

În secolul al XVIII-lea, franceza își dobândise statutul de „limbă universală”, substituindu-se latinei, care dominase autoritar până atunci „republica literelor” europene. Faptul se explică nu atât prin calitățile sale de „limbă a rațiunii”, elogiata de iluminiști, cât prin suportul său cultural, a cărui superioritate era recunoscută de toate națiunile continentului. „Imperiul limbii franceze”, cum îl numea Beaumarchais în 1781, precedă cu mai bine de o jumătate de secol imperiul napoleonian și se dovedește cu mult mai rezistent în timp decât acesta. Indiferent de starea socială, cunoașterea limbii franceze îi putea asigura oricui condiția de „cetățean al lumii”.

Dar nu numai ca limbă de cultură, ci și ca limbă de conversație franceza deținea o poziție privilegiată. „La langue française, spunea Voltaire, est de toutes les langues celle qui exprime avec plus de facilité, de netteté, de délicatesse tous les objets de la conversation des honnêtes gens; et par là elle contribue dans toute l’Europe à un des plus grands agréments de la vie” (apud Brunot 1967 VIII₂: 778–779). Așa cum rezultă din însemnările străinilor care au vizitat țările române, în primele decenii secolului al XIX-lea franceza se vorbea nu numai la curte, dar și în casele boierilor, atât de către bărbați, cât și de către femei. Aceste informații atestă gradul de penetrație a unei limbi străine, în mai mare măsură decât traducerile.

După Brunot, traducerile probează tocmai necunoașterea acelei limbi de către un public incapabil de a citi operele în original (Brunot 1967 VIII₁: VII). În realitate, vorbirea unei alte limbi reprezintă doar premisa necesară a influenței sale, care abia prin traducere devine act. Atunci se realizează practic o confruntare a idiomurilor, se constată decalaje în capacitatea de comunicare și se găsesc soluții de eliminare a acestora. Pentru scriitorii noștri premoderni, îmbogățirea limbii naționale reprezenta o datorie patriotică, pe care și-o asumau opunându-se consecvent cosmopolitismului lingvistic. Între aceștia, Iancu Văcărescu s-a remarcat prin traduceri de opere dramatice franțuzești (*Britannicu* al

lui Racine, 1827, și *Bertrand și Raton sau Meșteșugul de a conspira* al lui E. Scribe, 1847¹), încă nestudiate sub aspect lingvistic.

Pentru Iancu Văcărescu, dificultățile transpunerii tragediei lui Racine erau mai mult de ordin sintactic și metric decât lexical. Vocabularul se axa pe domeniul psihologic, unde șansele de a găsi echivalente erau mai mari. Situația se inversează în cazul piesei lui Eugène Scribe, compusă în proză, într-un limbaj natural, propriu eroilor burghezi, la care „interesul formei trece pe un plan cu totul secundar” (Ciorănescu 1943: 8). Inovația realizată de Scribe în dramaturgie a fost tocmai „coborârea la realitățile [...] prozaice” ale lumii contemporane lui (Ciorănescu 1943: 8), o realitate frământată de convulsii social-politice, în care pătrund ecouri ale revoluției franceze de la 1830. Așa se explică interesul prezentat de drama burgheză a autorului francez pentru publicul nostru, în preziua evenimentelor de la 1848, precum și faptul că traducătorul, tipărindu-și versiunea în 1847, a preferat să rămână anonim. Uzual în Franța, vocabularul social-politic al lui Scribe era dificil de transpus în românește, cât timp spiritul public din Principate era încă încorsetat în realitățile feudale. Nu exista încă o terminologie unitară, adecvată unor concepte occidentale, iar dacă se creaseră deja corespondente, ele nu reușiseră să se impună.

În acest context al modernizării incipiente a limbii literare, unul și același traducător ezita să opteze pentru o anume soluție, oferind, în aceeași lucrare, sinonime sau adaptări diverse ale neologismelor. Este și cazul lui Iancu Văcărescu, care propunea, de pildă, pentru fr. *collègue*, patru echivalențe (S: *soț*, 772; *tovarăș*, 780; *conlucrător*, 776; *împreună lucrător*, 769), neîndrăznind să-l împrumute ca atare. Alte echivalențe multiple sunt date pentru fr. *morbleu!* sau *mordi!* (= *mordieu!*) „la dracu!”, exclamație atenuată în *pre legea mea!* (S, 761) și *fir-ar de râs!* (S, 801); fr. *être tranquille* „a fi liniștit” prin *a fi odihnit* (S, 840, 843, 853, 855, 871) sau *astâmpărat* (S, 886: „toate stau astâmpărate” – „tout est tranquille”); fr. *repousser* „a respinge” prin *a depărta* (S, 857: „nu vei depărta rugăciunea mea” – „vous ne repousserez pas ma prière”) sau *a împinge cu putere* (S, 875); fr. *existence* prin *ființă* (S, 921: „ființa ta” – „ton existence”) sau *însuflețire* (S, 810: „însuflețirea mea” – „mon existence”); fr. *aimable* „plăcut” prin *împăcător* (S, 791: „cel mai ~” – „le plus aimable”), *plăcut* (S, 793: „c-un chip ~” – „d’un air aimable”), *drăgostos* (S, 833: „cu chipul cel mai ~” – „de la manière la plus aimable”), *vrednic de iubit* (S, 901: „un ~ cavalier” – „un aimable cavalier”); fr. *émotion* „emoție” prin *mișcare de suflet* (S, 853), *mișcare sufletească* (S, 879), *întristare* (S, 901: „întristarea ce am simțit” – „l’émotion que j’ai éprouvée”), *simțire* (S, 816: „cu ~” – „avec émotion”); fr. *indisposition* „stare neplăcută” prin *neputință* (S, 841: „neputința sa, care era ușoară” – „son indisposition, qui n’était que légère”) sau *zaiță* (S, 855: „ești cam ~” – „tu es indisposée”); fr. *emphase* „emfază, exagerare” prin *întindere* (S, 824: „cu ~” – „avec emphase”) sau *umflare* (S, 919: „cu ~” – „avec emphase”); fr. *compromettre* „a periclita”; „a (-și) pierde bunul nume” prin *a pune în cumpănă* (S, 776: „voi pune toate aceste în cumpănă” – „j’irai compromettre tout cela”), *a primejdui* (S, 794: „un cuvânt care să vă poată primejdui” – „un mot qui pourrait vous compromettre”), *a*

¹ Publicate de Cornel Cârstoiu în ediția Văcărescu 1985: 758–992. Am folosit sigla S pentru traducerea din Scribe (comparată cu Scribe 1845: 87–198: *Bertrand et Raton ou l’Art de conspirer*) și R pentru aceea din Racine (Racine 1986, ediție conformă cu cea din 1697).

încăpea în nevoie (S, 879: „va fi încăput în nevoie” – „sera compromis”); fr. *excès* „prisos; (la pl.) violențe” prin *vârf* (R, 946: „vârful astii cinsti” – „cet excès d’honneur”), *groaznici nenorociri* (R, 955 – „quels excès”), *abateri* (S, 762: „dăulat prin ~ de tot felul” – „usé par les excès de tout genre”); fr. *ingrat* „nerecunoscător” prin *nedrept* (R, 958: „nedreapta” – „l’ingrate”) sau *neomenit* (R, 930: „spre a-l neomeni” – „pour en faire un ingrat”); fr. *asile* „adăpost” prin *acoperire* (S, 913: „~ în lăcașul meu” – „un asil dans mon hôtel”) sau *loc de scăpare* (S, 817: „să-ți dau ~” – „vous donner asile”); fr. *important* „însemnat; superior; înfumurat” prin *însemnător*, derivat creat de Văcărescu (S, 871: „o știință însemnătoare” – „une communication importante”; S, 799: „cu un aer mult însemnător” – „d’un air important”), *fudul*, substantivat *fudulie* (S, 825: „cu ton de ~” – „d’un ton d’importance”) sau chiar *zvăpăiat* (S, 786: „un ~, un nerod ca ăsta” – „un important, un sot”).

Uneori, indecizia traducătorului se manifestă prin alăturări de sinonime, de pildă „ăsta nu e *mișelos nevoiaș*” (S, 862, fr. „ce n’est pas un *lâche*”); „un cetățean *nevăzut, neauzit*” (S, 803, fr. „un bourgeois *obscur*”); „ceea ce ar fi altă dată *cutezare, nesocotită*” (S, 883, fr. „ce qui serait *témérité* ailleurs”); „*slăvesc, m-închin* Junii” (R, 938, fr. „*j’idolâtre* Junie”). Alteori, mult mai frecvent, el recurge la cvasi-definiții exprimate prin propoziții, perifraze, expresii și locuțiuni formulate ad hoc. Sunt soluții individuale care n-au avut șansa de a fi socializate, dar care au permis permanent transmiterea conținutului de idei al autorilor: „este o voie vegheată care nu s-a mai văzut” (S, 887) pentru „c’est d’un *arbitraire!*”; „totdeauna a vrut să facă ce nu face altu, să fie singur în orice lucrare” (S, 900) pentru „il a toujours tenu *se singulariser*”; „porunca [...] care nu poate să între în capul meu” (S, 893) pentru „l’ordre *inconcevable*” și „asta nici s-a mai văzut” (S, 782) pentru „c’est *inconcevable*”; „să mă îndreptez cu a mea cerere către...” (S, 780) pentru „*m’adresser* pour cela à...”; „neputința mea d-a crede” (R, 960) pentru „mon *incrédulité*”; „ca să-l aduceți la cale” (S, 875) pentru „pour l’*engager*”; „a ridica la opreală” (S, 803) pentru *arrêter*; „iată găsirea cu cale a sfatului” (S, 873) pentru „voici l’*arrêt* [= hotărârea] du conseil”; „eu îl pun la căi” (R, 987) pentru „c’est moi qui l’*inspire*”; „scos la oameni de mine” (S, 776) pentru „*ma créature*”; „nu poci să-mi vin în cunoștință” (S, 878) pentru „je n’en puis *revenir*”; „sunt supărat la cinste” (S, 835) pentru *insulté* și „de mă vor necinsti” (S, 781) pentru „si l’on m’*insulte*”; „o asemenea cercare în joc de noroc” (S, 775) pentru „une telle *chance*”; „care este om greu la fire” (S, 779) pentru „qui est *difficile*”; „o căsătorie de neam nepotrivită” (S, 855) pentru „une *mésalliance*”; „feluri de porturi schimbate” (S, 848) pentru *déguisements*; „năluciri de fericire” (S, 794) pentru „d’*illusions*”; „priimit în cele mai aproape înclinări ale sale” (S, 810) pentru „admis dans son *intimité*”; „a lovi fără pierdere de vreme” (S, 873) pentru „*frapper promptement*”; „numele meu cel bun” (S, 857) pentru „ma *réputation*”; „curățenia cugetului” (S, 777) pentru „la *franchisse*”; „iubirea de dreptate” (S, 777) pentru „la *loyauté*”; „e lucru de petrecere” (S, 814) pentru „c’est *amusant*”; „punerea la cale” (S, 876) pentru „la *détermination*”; „mi-e tot un fel” (S, 799) pentru „m’est *égal*”.

Dificultățile căutării de corespondente cât mai apropiate semantic se reflectă în încercarea de a conferi cosemnificații particulare unor cuvinte uzuale, al căror conținut semantic era oarecum asemănător cu acela al termenilor franțuzești. De ex., fr. *humiliant* s-ar fi tradus exact prin *umilitor* (atestat deja în Regulamentul Organic), dar

acesta nu devenise cunoscut încă; de aceea, poetul apelează la *micșorare*, dându-i, doar el, semnificația de „umilintă” („ce micșorare să aibă cineva”, S, 798, după „c’ est humiliant”). Tot astfel, doar la el *întocmire* înseamnă și „combinație”, fr. *combinaison* (S, 759); *neatârnat*, -ă „deplin, -ă” (S, 918: „o încredere neatârnată”, fr. „une confiance absolue”); *înlesnitor*, -toare „degajat, -ă” (S, 792: „cu un chip înlesnitor”, fr. „d’un air dégagé”); *a dezvolta* (pe care MDA îl are atestat abia la Tiktin!) „a dezvoltă, a descoperi” (R, 954: „Neron și-a dezvoltat geniul”, fr. „Néron découvre son génie”); *urgie* „disgrație” (S, 772, 810, cf. 780: „mă aflu la ~”, fr. „je suis en disgrâce”). Ceva mai mult, Iancu Văcărescu creează derivate noi: *a desnunta* „a repudia” (R, 941, fr. *répudier*); *însemnător*, -toare „deosebit, -ă, remarcabil, -ă” (S, 764: „o prințesă mult, mult însemnătoare”, fr. „une princesse bien remarquable”); *neașintare* „lipsă de concentrare” (S, 914: „bag de seamă o neașintare care nu era firească”, fr. „je remarque une distraction qui n’était pas naturelle”) – toate neatestatate în MDA.

În sfârșit, există unele echivalențe greșite sau, în orice caz, greu de acceptat, pentru că legătura semantică nu se observă: *neajunsul* (S, 811: „~ răspunsului meu”) este altceva decât *l’insolence* „semeție, obrăznicie” („l’insolence de ma réponse”); *împilare* (S, 807: „să înceteze împilările”) altceva decât *poursuite* „urmărire, prigoană” („cesser les poursuites”); *mâhnire* (R, 961: „dreapta ~ a mea”) altceva decât *impatience* „nerăbdare” („ma juste ~”); *neastâmpărat* (S, 894) altceva decât *inquiet* „neliniștit” („avec inquiétude”); *a săvârși* (S, 873: „o săvârșii acuma”) altceva decât *expédier* „a trimite” („je viens d’expédier”); *a înainta* (S, 777: „poate înainta tulburări”) altceva decât *susciter* „a isca, a stârni” („on peut ~ des troubles”); „cu tăcere” (S, 818) altceva decât *timidement* „cu sfială”; *pizmă* „invidie, ură” (S, 872: „astă ~ a sa”) altceva decât *obstination* „încăpățănare, îndărătnicie”; *însemnare* și *a însemna* altceva decât *distinction* „cinste; merit” (S, 900: „mândru de această însemnare” – „fier de cette distinction”; S, 850: „oameni ce însemnează” – „gens de distinction”). Când Văcărescu traduce „un *malin* vieillard” prin „un duh necurat”, el confundă adj. *malin* „răutăcios” cu subst. *le malin* „necuratul, diavolul”. Iar când transpune „ait voulu le *flatter*” prin „c-ai vrut a-l *măglisi*” (R, 944), el pare să confunde verbul românesc (= „a amăgi”) cu *a măguli*, apropiat fonetic și sinonim perfect al cuvântului francez. În toate aceste cazuri, nu avem a face cu traduceri „libere”, ci cu echivalări nefericite, nejustificate în contextele în care apar.

Se poate observa, din exemplele date, că limba română era capabilă în bună măsură să-i ofere traducătorului echivalențe potrivite transpunerii unui text din limba franceză, fără a recurge la împrumuturi sau la aproximări perifrastice. „Neajungerea limbii”, de care se plâneau traducătorii secolului al XIX-lea, nu era întotdeauna o stare de fapt, ci putea masca propria lor incapacitate de a găsi corespondențe potrivite. Să luăm, de pildă, una din indicațiile scenice din piesa lui Scribe: „d’un air *goguenard*” („glumeț, șăgalnic”), pe care Iancu Văcărescu o traduce prin „cu chip de marghiolie” (S, 841). *Marghiolie* înseamnă „șiretenie, prefăcătorie”, este deci altceva decât *goguenard*. Schimbarea are consecințe de ordin estetic, pentru că deformează conturul psihologic al personajului, propunându-ne o altă motivație comportamentală decât aceea pe care i-o conferise autorul. În altă parte, fr. „j’apprend, par un *valet de pied*” se traduce prin „aflu de la un *lacheu pe jos*” (S, 914). Sintagma însemna inițial, în franceză, un lacheu care-și urma pas cu pas

stăpânul, iar mai apoi un lacheu de casă mare, în livrea. Este evident că traducătorul nostru n-a putut să-și reprezinte personajul și l-a desemnat într-o manieră ambiguă din perspectiva cititorului său. Orice traducere presupune două faze: una a identificării desemnării (referinței) din limba-sursă (care poate corespunde sau nu semnificatului), alta a găsirii semnificației corespunzătoare în limba receptoare. Or, în exemplele citate, este clar că traducătorul „simțea” conținutul cuvântului francez, sau al sintagmei, dar nu avea o imagine precisă a sa, care să-i permită echivalarea prin cuvinte cunoscute vorbitorilor români. În aceste cazuri, „neajungerea limbii” înseamnă, de fapt, o insuficientă cunoaștere a limbii franceze. Eliminând factorul subiectiv, va trebui să convenim că între română și limbile europene de cultură exista un decalaj real, care trebuia redus prin împrumuturi.

Două sunt modalitățile de împrumut lexical din franțuzește: neologismul și calcul. Caracteristică pentru faza de tranziție a limbii literare este coexistența neologismelor cu termeni desueți, în aceleași contexte, de pildă *pravilnic sovran* (S, 893) pentru *légitime souverain*; *făgăduială formală* (S, 834) pentru *promesse formelle*; o *vătămare a maestății* (S, 789) pentru *un crime de lèse-majesté*; o *politică înfricoșată* (S, 792) pentru *une excellente politique*; *orânduirea de lieutenant* (S, 820) pentru *le brevet de lieutenant*; *vrednică de poziția noastră* (S, 825) pentru *digne de notre position*; *cu de respect văpseli* (R, 928) pentru *d'un faux respect*; *Jos mădularele regenții!* (S, 821) pentru *À bas les membres de la régence!*

Pe spații mai largi, neologismele alternează cu corespondentele lor desuete sau populare: *la liberté* este redat prin *libertatea* (S, 868), dar și prin *slobozenia* (S, 862); *air* prin *aer* (S, 799: „cu un ~ mult însemnător” – „d'un air important”) și *chip* (S, 792: „cu un ~ înlesnitor” – „d'un air dégagé”); *protéger* prin *a protegea* (cu două adaptări morfologice: *să protegeze*, S, 785, și *să protege*, S, 786) și *a ocroti* (S, 835); *l'hyménée* prin *imeneu* (R, 946) și *împreunare* (R, 969); *modestie* prin *modestie* (S, 823), dar *modeste* prin *zmerită* (S, 810); *énergie* prin *energie* (S, 852), dar *énergique* prin *ager* (S, 789: „mijloacele care lucrează ~” – „des moyens énergiques”; S, 854: „hotărâri agere” – „résolutions énergiques”); *seigneur* prin *senior* (S, 812), dar și prin *domn* (R, 958) și *boier* (S, 800: „boierii cei mari” – „des grands seigneurs”). Pe vremea lui Iancu Văcărescu, magazinele nu se deosebeau net de magazii, mărfurile se depozitau și se vindeau în aceeași încăpere și, de aceea, el putea traduce *les magasins* prin *magaziile* (S, 779, 805).

În aprecierea originii neologismelor folosite de poet², trebuie să ținem seama de faptul că unele se impuseseră în uz încă din epoca veche: *acord* (din it.), *antidot* (din lat.), *armonie* (din gr.), *căpitan* (din it.), *idol* (din slv.), *rigat* (din ngr.), *tiran* și *tiranie* (din lat. și ngr.) etc., astfel încât concordanțele cu franceza sunt doar aparente. În al doilea rând, formația sa de poliglot ne obligă să admitem o etimologie multiplă a neologismelor folosite în opera originală: *zefir*, de exemplu, prezent într-o poezie (P, 118), se poate explica atât prin fr. *zéphyr*, cât și prin ngr. *zephyros* sau lat. *zephyrus*. O origine multiplă poate fi admisă, în principiu, pentru *abis* (P, 122) < fr. *abyssse*, lat. *abyssus*, gr. *abyssos*, it. *abisso*; *aromire* (P, 120) < *aromă* < fr. *arome*,

² Pentru analiza lexicului, am utilizat și alte scrieri ale lui Văcărescu: *Poeziile* publicate (1848) și inedite (P), corespondența (C), drama originală *Dragostea din copilărie*, 1847 (D), dramele *Napoleon la Șoenbrun* și *Sânta Elena*, prelucrate după piesele lui Charles-Désiré Dupeuty și Hyppolite-François Régnier-Destoubert (DR) și tipărite în 1847 – toate republicate în Văcărescu 1985.

gr., lat., it. *aroma*; *arpă* (P, 173) < *harpe*, fr. *harpe*, gr. și lat. *harpa*, it. *arpa*; *pompos*, -oasă (P, 190) < fr. *pompeux*, -euse, lat. *pomposus*, -a, it. *pomposo*, -a; *simbolic* (P, 302) < fr. *symbolique*, lat. *symbolicus*, it. *simbolico* etc. Dar nici în traduceriile din franțuzește, nu este sigur întotdeauna că el a avut în vedere corespondentul francez, cât timp forma neologismelor ne orientează spre alte limbi. Astfel, *sistemă* (DR, 723) provine din ngr. *systema* sau din it. *sistema*, iar nu din fr. *système*, care este de genul masculin; *favor* este masculin (R, 932, 950, DR, 678, S, 778), ca it. *favore*, iar nu feminin, ca fr. *faveur*; *favoritul* (S, 759) trimite la it. *favorito*, iar nu la fr. *favori*; *titlu* (S, 796), *magnitiza* (P, 354) și *muzic* „muzician” (P, 124) se apropie fonetic de ngr. *títlos*, *magnítizo* și *musikós*, iar nu de fr. *titre*, *magnetiser* și *musicien*; *cantor* „teighea” (S, 795) de rus. *kantora*, nu de fr. *comptoir*; *planeți* (P, 109) de germ. *Planet* (masc.), nu de fr. *planète* (fem.); *prinț* (S, 763) și *prințesă* (S, 764) de germ. *Prinz*, *Prinzesse*, iar nu de fr. *prince*, *princesse*; *batalion* (DR, 683), *ocazione* (C, 994), *oracol* (S, 789), *popolar*, -ă (S, 778), *romanșuri* (S, 820), *sicurul* (R, 974), *sovrantul* și *sovrana* (S, 760, 763, DR, 741), *spion* (DR, 718), *spiona* (DR, 723), *stimă* (S, 796) de it. *battaglione*, *occasione*, *oracolo*, *popolare*, *romanzo*, *sicuro*, *sovrano*, *spione*, *spionare*, *stima*, iar nu de fr. *bataillon*, *occasion*, *oracle*, *populaire*, *roman*, *sûr*, *souverain*, *espion*, *espionner*, *estime*.

O origine latină au neologismele *aplausul* (R, 980), *climă* (DR, 716), *depozit* (R, 972), *a se introduce* (S, 848), *libertate* (R, 971), *nație* (S, 777), *nobil*, -ă (D, 611, P, 129 etc.), *a publica* (R, 972, DR, 670), *seriozitate* (S, 784), *a trădea* (S, 915), *triumf* (S, 763, 813, 828), *a triumfa* (R, 974), *universitate* (DR, 651), *virtuos* (R, 975), *virtute* (R, 926, S, 855), ușor de explicat din lat. *applausus*, *clima*, *depositum*, *introducere*, *libertas*, -tis, *natio*, *nobilis*, *publicare*, *seriositatis*, *tradere*, *triumphus*, *triumphare*, *universitas*, -tis, *virtuosus*, *virtus*, -tis, nu însă și din fr. *applaudissement*, *climat*, *dépositaire*, *introduire*, *liberté*, *nation*, *noble*, *publier*, *sérieux*, *trahir*, *triomphe*, *trionpher*, *université*, *vertueux*, *vertu*.

Se întâmplă uneori ca unul și același neologism să fie folosit cu forme diferite, provenite din limbi diferite, chiar și în aceeași traducere: *marșal* (DR, 670) din germ. *Marschall* și *mareșal* (DR, 670) din fr. *maréchal*; *partitul* (R, 961) din it. *partito* și *partidul* (S, 762) din ngr. *partidos*, iar nu din fr. *parti*; *particular* (S, 779) din fr. *particulier* (sub influența lat. *particularis*) și *particular* (DR, 704) din it. *particolare*; *progetul* (DR, 744) din it. *progetto* și *proiecturi* (DR, 746) sau *proecte* (S, 771) din germ. *Projekt*; *scena* (R, 924) din fr. *scène* și *șena* (S, 758, 845) din it. *scena*.

Neologismele din franceză sunt destul de numeroase, dar este greu de spus dacă ele au fost receptate mai întâi de către Iancu Văcărescu, sau dacă nu cumva el se afla în continuarea unor inițiative cărturărești pe care le-ar fi putut cunoaște. MDA, care folosește toate studiile anterioare, precum și fișele de semnalare ale lui N.A. Ursu, oferă o cronologie de multe ori relativă, impusă de materialul selectat în corpul bibliografic. Nu întotdeauna acest material a fost fișat în mod exhaustiv; astfel, *Britannicu* figurează în bibliografie, dar neologismele de aici n-au fost incluse în dicționar și, din acest motiv, n-au impus o deplasare a limitei cronologice. Vom vedea că atestările din opera poetului obligă la anticiparea, uneori cu un secol, a datei stabilite pentru primele atestări în MDA. Numeroase scrieri manuscrise de pe la mijlocul secolului al XIX-lea au fost tipărite pentru prima dată în ultimele decenii, dar n-au fost incluse totuși în corpul MDA. În aceste condiții, este greu de realizat

o cronologie solidă a neologismelor din româna literară. Pe de altă parte, semnalarea acestor cuvinte atât la Iancu Văcărescu, cât și la scriitorii contemporani (Conachi, Beldiman, Heliade, Alexandrescu și, mai ales, la C. Negruzzi) nu denotă neapărat o continuitate a inițiativelor, ci mai degrabă o convergență a lor și o similitudine a criteriilor de selecție și de adaptare. Toți știau bine franțuzește și încercau să profite de bogăția lexicală a acestei limbi nu numai în scris, ci și în conversațiile dintre ei, private sau publice (în cadrul unor societăți literare), la care participa, desigur, și poetul nostru. Din lista neologismelor, prezentată în continuare, vom marca prin caractere aldine acele cuvinte pentru care MDA oferă atestări cu cel puțin 20 de ani mai târziu. Când apar doar formații derivate de la verbe neologice, a căror existență trebuie însă presupusă, am indicat bazele prin asterisc.

- abonat* s.m. (DR, 669) < *abona < fr. *abonner*.
act s.n. (S, 759: în piese de teatru; S, 760: document) < fr. *acte*.
adio interj. (S, 908) < fr. *adieu* (în MDA, greșit: *addieux*).
adresă s.f. (P, 250: „~ scrisă”) < fr. *adresse*.
afront s.n. (S, 783, R, 971) și în expr. *a face afronturi* „faire des affronts” (S, 780) < fr. *affront*.
alee s.f. (S, 811) < fr. *allée*.
amazoană s.f. (S, 763) < fr. *amazone*.
ambassador s.m. (DR, 672, 677) < fr. *ambassadeur*.
ambitie s.f. (R, 930, S, 767, 779, 788) < fr. *ambition*. În MDA e atestat mai întâi la C. Negruzzi, dar R este din 1827.
ambițios, -oasă adj. (S, 776, 802) < fr. *ambitieux*.
amor s.n. (P, 216, S, 810) < fr. *amour*.
antipod s.m. (P, 134: pl. *antipozi*) < fr. *antipode*. În MDA e atestat abia la 1948!
apartament s.n. (R, 938, S, 759: pl. *apartamente*) < fr. *appartement*. MDA nu folosește pe R, dând prima atestare la 1834.
apela vb. (DR, 741: *apelez*) < fr. *appeler*. În MDA e atestat abia la Titu Maiorescu.
arbitră s.f. (R, 973) < fr. *arbitre*.
ardoare s.f. (P, 1014) < fr. *ardeur*.
aristocrație s.f. (D, 631) < fr. *aristocratie*.
arma vb. „a înarma” (DR, 657; și adj. *mâini armate*, DR, 659) < fr. *armer*.
armă s.f. „armată” (DR, 722; și *armee* DR, 648) < fr. *armée*.
armistițiu s.n. (DR, 673) < fr. *armistice*.
artilerie s.f. (DR, 743, S, 839) < fr. *artillerie*.
atmosferă s.f. (DR, 698, P, 1015) < fr. *atmosphère*.
atracție s.f. (P, 1015) < fr. *attraction*.
atribut s.n. „calitate” (C, 1006, pl. *atributuri*) < fr. *attribut*.
audace adj. „îndrăzneț” (P, 1014) < fr. *audace*, după it. Neînregistrat de MDA.
audiență s.f. (S, 778; și: *audiință* R, 929) < fr. *audience*.
august, -ă adj. (S, 918) < fr. *auguste*.
autoritate s.f. (S, 760, 825) < fr. *autorité*.
axiomă s.f. (S, 842) < fr. *axiome*.
azil s.n. „adăpost” (DR, 741) < fr. *asile*.
azur adj. (P, 189) < fr. *azur*.
bagaj s.n. (DR, 663) < fr. *bagage*.
baionetă s.f. „soldat” (la pl., DR, 743) < fr. *baïonnette*. Probabil prima atestare a sensului figurat.

- bal* s.n. (S, 766) < fr. *bal*.
- balcon* s.n. (S, 822) < fr. *balcon*.
- barbarie* s.f. „faptă barbară” (DR, 727) < fr. *barbarie*.
- baron* s.m. (S, 835) < fr. *baron*.
- bilet* s.n. (S, 910; pl. *bileturi*, D, 619) < fr. *billet*.
- bisect** adj. (P, 172) < fr. *bissexe*. În MDA este atestat mai întâi abia la 1978, în DN³!
- bivouac** s.n. (DR, 674) < fr. *bivouac*. În MDA, prima atestare este la D. Zamfirescu.
- bloca** vb. (DR, 674) < fr. *bloquer*. În MDA este atestat abia în LTR (1949).
- boamboane* subst. pl. (P, 1016) < fr. *bonbon*.
- briculeț** < ***bric** s.n. (DR, 729) < fr. *brick*. MDA îl are atestat abia la Ion Ghica și-i dă etimologia din engl. *brick*.
- brilliant* s.n. (P, 112 și *berliant*, P, 252) < fr. *brillant*.
- cabinet* s.n. (DR, 674) < fr. *cabinet*.
- cadril** s.n. (S, 842, cu pl. *cadriluri*) < fr. *quadrille*. MDA dispune de o primă atestare la CADE (1926).
- calcidoscop** s.n. (P, 159) < fr. *kaléidoscope*. După MDA, prima atestare s-ar găsi în DA (1940).
- cameristă** s.f. (DR, 647) < fr. *camériste*. Prima atestare în MDA ar fi la Costinescu (1870).
- campanie* s.f. (DR, 685, 722, 728) < fr. *campagne*.
- capitală* s.f. (DR, 721) < fr. *capitale*.
- caporal* s.m. (DR, 721; și *căpral*, DR, 697) < fr. *caporal*.
- capot* s.n. „învelitoare la cărți” (C, 997) < fr. *capot*.
- carabină* s.f. (D, 634, 638, S, 916) < fr. *carabine*.
- caracter* s.n. (D, 611, DR, 650, 716, S, 810) < fr. *caractère*.
- caricatură* s.f. (S, 789) < fr. *caricature*.
- carieră* s.f. „profesiune” (DR, 659, 735) < fr. *carrière*.
- cavalcadă* s.f. (S, 764) < fr. *cavalcade*.
- cavaler* s.m. (S, 765, 820, 901) < fr. *cavalier* (la Scribe). MDA îl explică prin rus. *kavaler*.
- cavalerie* s.f. (DR, 679, S, 886) < fr. *cavalerie* (la Scribe). MDG îl raportează la rus. *kavaleria*.
- censură** s.f. (P, 138, cu pl. *censuri*, R, 933) < fr. *censure*. Prima atestare, după MDA, ar fi la Vlahuță, care l-ar fi luat din lat. *censura*.
- civil* adj.m. (DR, 662: *băețoi* ~) < fr. *civil*.
- civilizat**, -ă adj. (DR, 726) < *civilisa < fr. *civiliser*.
- cochet*, -ă adj. (DR, 652) < fr. *coquet*.
- cochetărie** s.f. (DR, 681) < fr. *coquetterie*. Atestat abia în 1870, la Costinescu, după MDA.
- coloană* s.f. „stâlp” (DR, 756) și „șir de soldați” (DR, 670) < fr. *colonne*. Al doilea sens este, probabil, prima atestare.
- colonel* s.m. (S, 764, DR, 684) < fr. *colonel*.
- colos* s.m. (P, 190) < fr. *colosse*.
- comanda* vb. (DA, 706, S, 769: *comandez*) cu varianta *comandui* (DR, 703) < fr. *commander*.
- comerț* s.n. (S, 783, 800) < fr. *commerce*, cf. it. *commercio*.
- comic** adj. (P, 1016) < fr. *comique*. MDA îl are atestat de la Hasdeu.
- comisar* s.m. (DR, 756) < fr. *commissaire*.
- compas* s.n. (P, 347) < fr. *compas*.
- compliment* s.n. pl. „salutări” (S, 820: *complimente*; C, 994: *complimenturi*) < fr. *compliment*.
- complimenta** vb. (S, 823) < fr. *complimenter*. După MDA, ar fi atestat mai întâi la Alecsandri.
- complot* s.n. (R, 972, S, 846, pl. *comploturi*, S, 777) < fr. *complot*.
- compromite* vb. (S, 847) și *compromita* (S, 814) < fr. *compromettre*.
- concertui* vb. (P, 116) < *concert < fr. *concert*, cf. it. *concerto*.

- condiție* s.f. (DR, 676, 741) < fr. *condition*.
confederație s.f. (DR, 667) < fr. *confédération*.
confuzie s.f. (P, 137: *confuzia*) < fr. *confusion*.
conjurat s.m. (S, 848) < fr. *conjuré*.
considerație s.f. (S, 796) < fr. *considération*.
consoană s.f. (P, 1012) < fr. *consonne*.
conspira vb. (S, 775, 778, 861: *conspirez*) < fr. *conspirer*. În MDA este atestat mai întâi la Eminescu.
conspirator s.m. (S, 771) < fr. *conspirateur*. După MDA, s-ar găsi mai întâi la Vlahuță.
conspirație s.f. (S, 771, 776, 849, DR, 700, 719) < fr. *conspiration*. Prima atestare în MDA este la I. Ghica.
consul s.m. (R, 929) < fr. *consul*.
conte s.m. (DR, 679, S, 763) < fr. *comte* (scris greșit, *compte*, în MDA).
contemporan s.m. (DR, 738) < fr. *contemporain*. Atestat abia la I. Ghica în MDA.
continental, -ă adj. (DR, 674) < fr. *continental*. Prima atestare în MDA este din 1901, la S. Mehedinți.
contraband s.n. (P, 292: *dascal de ~ uri*) < fr. *contrebande*.
contradanță s.f. (S, 916) < fr. *contredanse*.
contramarș s.n. (DR, 721) < fr. *contremarche*; probabil prima atestare.
contribuție s.f. (DR, 674) < fr. *contribution*. În MDA este atestat începând cu I. Ghica.
conversație s.f. (DR, 668) < fr. *conversation*.
corespondent s.m. (DR, 669, S, 795) < fr. *correspondant*.
corespondență s.f. (C, 994) < fr. *correspondence*.
corporație s.f. (S, 824) < fr. *corporation*. În MDA, prima atestare este la I. Ghica.
cortegiu s.n. (DR, 667, 756) < fr. *cortège*.
creator s.m. (P, 1015) < fr. *créateur*.
credit s.n. (R, 928, S, 776, 796; și în expr. *a avea ~*, după „avoir de crédit”, S, 780) < fr. *crédit*.
crimă s.f. (DR, 702, 733, R, 962) < fr. *crime*.
criminal, -ă adj. (D, 631, R, 932, 946) < fr. *criminel*.
cristal s.n. (P, 162) < fr. *cristal*.
culisă s.f. (la teatru) (S, 771, 788) < fr. *coulisse*.
curaj s.n. sg. (DR, 651) sau *curagiu* (DR, 660, P, 266, S, 808) < fr. *courage*. Din it. *coraggio* este însă *coragiu* (DR, 676, 730, 748).
curier s.m. (DR, 672) < fr. *courier*.
curs s.n. (DR, 720: *cursul vremii*; S, 873: *la cursurile ale dreptății obișnuite* „devant les cours de justice ordinaire”) < fr. *cours*.
curtezan s.m. (DR, 698) < fr. *courtisan*, apropiat de rom. *curte*.
damă s.f. (DR, 648, 756, S, 801) < fr. *dame*.
decora vb. (DR, 716) < fr. *décorer*. MDA are prima atestare din DEX (1975)!
décret s.n. (DR, 669) < fr. *décret*.
defensivă s.f. (DR, 675) < fr. *défensive*.
delicat, -ă adj. (S, 789) < fr. *délicat*.
delir s.n. (S, 856, 906) < fr. *délire*. Ar fi atestat mai întâi în DEX (1975), după MDA!
demagog s.m. (P, 139: pl. *demagoghii*) < fr. *démagogue*. Și el ar fi atestat mai întâi în DEX (1975), după MDA!
demasca vb. (S, 773: *să demașce*) < fr. *démasquer*.
demisie s.f. (S, 876) < fr. *démission* (iar nu *demission*, cum apare în MDA).
demon s.m. (DR, 653) < fr. *démon*.
depeșă s.f. (DR, 670) < fr. *dépêche*.

deputăție s.f. (S, 874) < fr. *députation* (dat de Scribe), iar nu din *deputat* + *-ie*, cum se spune în MDA.

desarma vb. (P, 304) < fr. *désarmer*.

desărtor s.m. (P, 287) < fr. *déserteur*.

destin s.n. (P, 1014) < fr. *destin*.

diapason s.n. (P, 287) < fr. *diapason*.

dicta vb. (DR, 738) < fr. *dicter*.

diplomat s.m. (DR, 668, S, 777, 780) < fr. *diplomate*.

*diplomatic*¹ s.m. „diplomat” (P, 137) < fr. *diplomatique*.

*diplomatic*², -ă adj. (S, 770) < fr. *diplomatique*.

diplomă s.f. (P, 137, 251) < fr. *diplôme*.

disputa vb. (R, 961) < fr. *disputer*.

donjuan s.m. (P, 286: *tot ~, coane!*) < fr. *don Juan*. În MDA prima atestare este din Camil Petrescu.

dragon s.m. „cavalerist” (S, 765) < fr. *dragon*.

duel s.n. (DR, 727) < fr. *duel*.

echipa vb. (DR, 729) < fr. *équiper*.

econom, -oamă adj. (P, 157) < fr. *économe*.

edem subst. sg. (P, 337) < fr. *éden*.

efect s.f. (DR, 668) < fr. *effet*, influențat de lat. *effectus*.

egidă s.f. (P, 105) < fr. *égide*.

electric, -ă adj. (P, 129: *un gând ~*) < fr. *électrique*.

elegant, -ă adj., s.m. (DR, 652; P, 292: *se cred eleganți rari*) < fr. *élégant*.

emblemă s.f. (P, 193) < fr. *emblème*.

energie s.f. (DR, 726, S, 852) < fr. *énergie* (scris greșit, *energie*, în MDA).

entuziasm s.n. sg. (DR, 650, 659) < fr. *enthousiasme*.

epoletă s.f. (S, 770: pl. *epolete*) < fr. *épaulette*.

erou s.m. (P, 1033) < fr. *héros*.

eter subst. sg. (P, 338) < fr. *éter*.

etereu adj. (P, 123, 189: *focuri eteree*) < fr. *éthéré*.

eterogen adj. (P, 138: *materii eterogene*) < fr. *hétérogène*.

etichetă s.f. (S, 783) < fr. *étiquette*.

exact, -ă adj. (DR, 746: *cercetări eczacte*) < fr. *exact*.

exelență s.f. (S, 760, 813; și *exelenție* DR, 674) < fr. *excellence*.

exercițiu s.n. (DR, 749: *eczercisu*) < fr. *exercice*.

exil s.n. (D, 610, R, 969, P, 285) < fr. *exil*.

exilat, -ă adj. (S, 772) < *exila < fr. *exiler*.

extraordinar, -ă adj. (P, 1017; în sint. *adunare extraordinară* „réunion extraordinaire”, S, 832) < fr. *extraordinaire*. După MDA, prima atestare este în DEX (1975)!

fabrica vb. (S, 785) < fr. *fabriquer*.

fabrică s.f. (S, 787) < fr. *fabrique*.

famfar s.m. (P, 170: *famfari cerești*) < fr. *fanfare*. În MDA este atestat mai întâi la Alecsandri.

familiaritate s.f. (DR, 718) < fr. *familiarité*.

fanatic adj. (DR, 703) < fr. *fanatique*.

fanatism s.n. (P, 285) < fr. *fanatisme*.

fason s.n. (S, 787) < fr. *façon*.

fatal, -ă adj. (R, 965: *acestei vrăjbi fatali* „vos discords fatales”) < fr. *fatal*. Prima atestare în MDA este la Eminescu.

flanc s.n. (DR, 706) < fr. *flanc*. După MDA, ar fi atestat mai întâi la T. Maiorescu.

florană s.f. (S, 795: *bucăți... de florane* „pièces... de Florence”) < fr. *Florence* „Florența”. Neatestat în MDA.

flotilie s.f. (DR, 729) < fr. *flotille*.

joburg s.n. (DR, 671) < fr. *faubourg*. În MDA atestările încep de la Camil Petrescu (1953!).

formal, -ă adj. (S, 834) < fr. *formel*, apropiat de *formă*.

format, -ă adj. (D, 625) < *forma < fr. *former*. Vb. apare mai întâi la I. Negruzzi (1893), după MDA.

frac s.n. (P, 1027) < fr. *frac*.

fregată s.f. (DR, 734) < fr. *frégate*.

galant s.m. (P, 292: *galanți cu ochelari*) < fr. *galant*.

galerie s.f. (S, 771, 788, DR, 668) < fr. *galerie*.

gammă s.f. (P, 287) < fr. *gamme*. În MDA este atestat mai întâi la Vlahuță.

garant, -ă adj. (R, 930) < fr. *garant*. În MDA seria atestărilor se începe cu Odobescu.

garnizoană s.f. (S, 844, DR, 714) < fr. *garnison*.

gazetă s.f. (DR, 669) < fr. *gazette*.

general s.m. (S, 761, DR, 719) < fr. *général*. Și: *gheneral* (DR, 646, 670, 712), probabil din rusă.

general, -ă adj. (S, 823, în sint. *interesul ~*, „l’*intérêt général*”) < fr. *général*.

generos, -oasă adj. (DR, 651, 658, 677, S, 772, 782, 810) < fr. *généreux*.

generozitate s.f. (S, 794, 872) < fr. *générosité*.

geniu s.n. (R, 942, 954, DR, 653, 717) < fr. *génie*.

grad s.n. „treaptă” (P, 133: *iubirea are graduri*); cu sens militar (DR, 721; pl. *graduri*, S, 770) < fr. *grade*.

gratificație s.f. (R, 957) < fr. *gratification*. În MDA apare abia în 1956, în DL!

grație s.f. (D, 625; în DR, 742, ca titlu onorific: *grația sa ministrul* „sa grăce le ministre”) < fr. *grâce*, poate și sub influența it. *grazia*.

grenadir s.m. (DR, 720, 746; și *granadir*, DR, 662) < fr. *grenadier*. MDA îl dă atestat mai întâi la Răsmeriță (1924).

guvern s.n. (DR, 724, pl. *guvernuri*, P, 143) < fr. *gouverne* „conducere (a unei ambarcațiuni)”, care stă la baza lui *gouvernement*, iar nu un postverbal de la *guverna*, cum se afirmă în MDA.

guverna vb. (S, 770, 838) și *gheverna* (P, 1030) < fr. *gouverner*. În MDA prima atestare este la Macedonski.

iaht s.n. (S, 765) < fr. *yacht*. După MDA ar fi atestat mai întâi la M. Beniuc!

idee s.f. (DR, 685, S, 802) < fr. *idée*.

idolatrie s.f. (D, 616) < fr. *idolâtrie*.

iluminat, -ă adj. (DR, 702: *illuminați*) < *ilumina < fr. *illuminer*. MDA are prima atestare a vb. la Camil Petrescu!

imaginație s.f. (DR, 702, C, 1004) < fr. *imagination*.

imenu s.n. (R, 946, DR, 685) < fr. *hyménée*. În MDA prima atestare este abia de la Ollănescu (1897).

imprompte s.f. pl. (P, 345; echivalat prin „nepregândite”) < fr. *impromptu*. După MDA, prima atestare este din DEX!

inchiziție s.f. (DR, 724) < fr. *inquisition*. Atestată mai întâi la Radu Boureanu (1948), după MDA.

incognito adv. (S, 821: *mă plimb ~*, „je me promène ~”) < fr. *incognito* < it. ~.

infanterie s.f. (S, 844) < fr. *infanterie*.

infernal, -ă adj. (DR, 718: *mașină ~* = bombă) < fr. *infernal*.

influență s.f. (DR, 726) < fr. *influence*.

instrucție s.f. „instrucțiune” (DR, 740) < fr. *instruction*.

instrument s.n. (S, 881, P, 104) < fr. *instrument*.

- insufla* vb. (P, 1026) < fr. *insouffler*.
- interes* s.n. (R, 926, DR, 676, P, 1022; pl. *interese*, S, 777 și *interesuri*, C, 994; și *înteres*, R, 957) < fr. *intérêt*.
- interesa* vb. (S, 807) și *interesaris* sau *înteresaris* (C, 998) < fr. *intéresser* (greșit *internesser* în MDA).
- intrigant* s.m. (S, 882) < fr. *intrigant*.
- intrigă* s.f. (C, 997, S, 777, pl. *intrigi*, DR, 673, S, 776) < fr. *intrigue*.
- invalid* s.m. (DR, 669, 696) < fr. *invalide*.
- ipocrizie* s.f. (P, 285) < fr. *hypocrisie*.
- jabot** s.n., astăzi *jabou* (DR, 662) < fr. *jabot*. În MDA prima atestare este din DN (1961)!
- jurnal* s.n. (DR, 670) < fr. *journal*.
- legionar* s.m. (DR, 697) < fr. *légonnaire*.
- liber*, -ă adj. (R, 932) < fr. *libre*, poate influențat și de lat. *liber*.
- licență* (poetică) s.f. (C, 1005) < fr. *licence*.
- licoare* s.f. (P, 1014) < fr. *liqueur*, cf. și lat. *liquor*.
- lieutenant* s.m. (S, 820) < fr. *lieutenant*.
- lieutenanție* s.f. (S, 780) < fr. *lieutenance*.
- liră* s.f. (P, 193) < fr. *lyre* (omis de MDA la etimologie, unde se da doar lat. *lyra* și it. *lira*).
- listă* s.f. (S, 770) < fr. *liste*.
- literatură* s.f. (P, 174) < fr. *littérature*.
- lord* s.m. (DR, 725) < fr. *lord*.
- lux* s.n. (D, 627, P, 185) < fr. *luxe*.
- maestate* s.f. (DR, 668, S, 772) < fr. *majesté* influențat de lat. *maiestas*, -tis.
- magistrat* s.m. (S, 917) < fr. *magistrat*, și *maghistrat* (S, 874) < germ. *Magistrat*.
- mamuzelă** s.f. (DR, 649) < fr. *mam'selle* < *mademoiselle*; neînregistrat în MDA.
- manevră* s.f. (DR, 699) < fr. *manoeuvre*.
- mantă* s.f. (S, 856) < fr. *mante*.
- mareșal* s.m. (DR, 670) < fr. *maréchal*.
- marină* s.f. (DR, 729, S, 758: gen. *marinii*) < fr. *marine*.
- marmotă* s.f. (P, 292) < fr. *marmotte*, cf. it. *marmotta*.
- marș* s.n. (DR, 667, 721) < fr. *marche*.
- mască* s.f. (DR, 673: pl. *mășci*) < fr. *masque*.
- mașină* s.f. (DR, 718: ~ *infernală*) < fr. *machine*.
- maximă* s.f. (C, 992: pl. *maximi*) < fr. *maxime*.
- medalion* s.n. (DR, 700) < fr. *médailon*, sub influența rom. *medalie*.
- memoriar* s.n. (DR, 742, pl. *memoriaruri*) < fr. *mémorial*.
- menuet* s.n. (S, 914) < fr. *menuet*.
- merit* s.n. (DR, 726, S, 854) < fr. *mérite*.
- merită** vb. (S, 761: *meritez*) < fr. *mériter*. Atestat pentru prima oară în poeziile sale (MDA).
- metafizic*, -ă adj. (DR, 702) < fr. *métaphysique*.
- milion* num. (DR, 672) < fr. *million*.
- militar* s.m. (S, 759, 770, 777) < fr. *militaire*.
- militar*, -ă adj. (DR, 772) < fr. *militaire*.
- minister* s.n. (S, 762, 916, pl. *ministeruri*, P, 1013) < fr. *ministère*.
- ministru* s.m. (R, 937, DR, 672, pl. *ministri*, P, 137, 140, S, 768, DR, 651; și în sint. *cel dintâi* ~, S, 759, sau *întâiul* ~, S, 760 „premier ministre”) < fr. *ministre* (iar nu din *ministere*, cum se da în MDA!).
- minut* s.n. (DR, 717) < fr. *minute*.
- mister* s.n. (C, 987, P, 228, 1034, S, 856) < fr. *mystère*.
- misterios*, -oasă adj. (DR, 655, S, 774) < fr. *mystérieux* (scris greșit: *mysterieux* în MDA).
- mod* s.n. (D, 623) < fr. *mode*.

- modestie* s.f. (S, 823) < fr. *modestie*.
monarc s.m. (P, 106) < fr. *monarque*.
monument s.n. (DR, 756) < fr. *monument*.
murmurare s.f. (S, 914) < *murmura < fr. *murmurer*.
muzică s.f. (P, 286) < fr. *musique*.
natură s.f. (DR, 675, P, 343, 1015) < fr. *nature*, cf. lat. *natura*.
național, -ă adj. (DR, 670, 756) < fr. *national*.
obelisc s.n. (DR, 668) < fr. *obélisque*.
ocupat, -ă adj. (R, 950) < *ocupa < fr. *occuper*.
ocupație s.f. (DR, 649, 676) < fr. *occupation*.
ofițer s.m. (DR, 712, S, 780, 811; scris și *offițer*, S, 812) < fr. *officier*, rus. *ofițer*.
opac adj. (P, 290: *trup* ~) < fr. *opaque*.
opinie s.f. (S, 803, P, 143, și în sint. ~ *publică*, S, 777 „*opinion publique*”) < fr. *opinion*.
oriental, -ă adj. (D, 611) < fr. *oriental*.
orizon s.n. (DR, 756) < fr. *horizon*.
pamflet s.n. (S, 789) < fr. *pamphlet*.
paradă s.f. (DR, 665) < fr. *parade*.
parlament s.n. (S, 875, pl. *parlamenturi*) < fr. *parlement*.
particular, -ă adj. (S, 779: *secretar* ~ „*secrétaire particulier*”) < fr. *particulier*, sub influența lat. *particularis*.
partizan s.m. (S, 821, 844) < fr. *partisan*.
patentă s.f. (S, 784) < fr. *patente* (iar nu *patenté*, cum se dă în MDA).
patrie s.f. (DR, 650) < fr. *patrie*.
patriotism s.n. (P, 183) < fr. *patriotisme*.
patron s.m. „sfânt protector” (C, 994) < fr. *patron*.
patruție s.f. (DR, 731) < fr. *patrouille*, poate și rus. *patrul*.
pavilion s.n. (S, 859) < fr. *pavillon*.
persoană s.f. (DR, 722, 755, S, 780) < fr. *personne*.
personal, -ă adj. (S, 786, 854) < fr. *personnel*.
pichet s.n. (S, 886: *pichete de cavalerie* „*piquets de cavalerie*”; joc de cărți, D, 617) < fr. *piquet*.
piramidă s.f. (DR, 689) < fr. *pyramide*.
plan s.n. (DR, 721, S, 775, 832, 889) < fr. *plan*.
ploton s.n. (DR, 703) < fr. *peloton*.
politic s.m. „politician” (P, 137) < fr. *politique*.
politică s.f. (DR, 670) < fr. *politique*.
poltronie s.f. (P, 328) < *poltron < fr. *poltron*.
pompă s.f. (R, 957, P, 190) < fr. *pompe*.
popularitate s.f. (S, 797) < fr. *popularité*.
portret s.n. (D, 625, P, 342, DR, 701, 736) < fr. *portrait*.
post s.n. (DR, 735: *posturi*) < fr. *poste*.
potpurri s.n. (P, 284) < fr. *potpourri*.
poziție s.f. (DR, 755, S, 767, 776, 825) < fr. *position*.
precoce adj. (P, 1015) < fr. *précoce*.
preliminar, -ă adj. (DR, 708: substantivat *preliminarele*) < fr. *préliminaire*.
presviter s.m. (P, 123) < fr. *presbytère*, cu b pronunțat „v” ca în ngr.
pretenție s.f. (S, 773, 835) < fr. *prétention*.
prezida vb. (S, 758, *el prezidă*, R, 929, *ei prezidesc*, S, 767) < fr. *présider*.
prezident s.m. (S, 758) < fr. *président*.
privileghiū s.n. (S, 874) < fr. *privillège*, influențat de lat. *privilegium*.
proclama vb. (S, 775) < fr. *proclamer*.

- profan* s.m. (P, 193) < fr. *profane*.
profesor s.m. (DR, 702) < fr. *professeur*.
proselit s.m. (DR, 656) < fr. *prosélyte*.
protector s.m. (DR, 667) < fr. *protecteur*.
protecție s.f. (S, 800, dar și *protecsie*, S, 824, DR, 649) < fr. *protection*.
protegea vb. (deja citat; cu adj. *protegeat*, S, 776) < fr. *protéger*.
protestui vb. (DR, 716) < fr. *protester*.
protestație s.f. (DR, 738) < fr. *protestation*.
providență s.f. (DR, 750: *provedință*; DR, 659: *providință*) < fr. *providence*.
provinție s.f. (P, 185) < fr. *province*, lat. *provincia*.
public, -ă adj. (S, 910, R, 929; și în sint. *opinia publică* „opinion publique”) < fr. *public*, -que.
rang s.n. (DR, 716, S, 818, R, 946; pl. *ranguri*, P, 137; în sint. *la întâiu* ~ „au premier rang”) < fr. *rang*.
raport s.n. (S, 835; pl. *raporturi*, S, 822) < fr. *rapport*.
ratificație s.f. (DR, 708) < fr. *ratification*.
rebel, -ă adj. (R, 932) < fr. *rebelle*.
reclamație s.f. (DR, 741, S, 823) < fr. *réclamation*.
recomanda vb. (S, 791: *recomandez*) < fr. *recommander*.
reformă s.f. (S, 762) < fr. *réforme*.
refuz s.n. (R, 946) < fr. *refus*.
refuza vb. (R, 967, S, 775, 796, 835) < fr. *refuser*.
regent, -ă adj. (S, 775, 801, DR, 738) < fr. *régent*.
regență s.f. (S, 821 și *regenție*, S, 770) < fr. *régence*.
regiment s.n. (S, 780, 844) < fr. *régiment*.
reprezenta vb. (DR, 755) < fr. *représenter*.
respect s.n. (R, 963, DR, 689, 716, D, 623, S, 783, 784, 873; la pl., în formule de adresare: *ale mele respecte*, S, 766) < fr. *respect*.
respecta vb. (DR, 723; *respectez*, S, 767, 792) < fr. *respecter*.
reverber s.n. „lampă cu oglindă metalică” (S, 814: *reverberile*) < fr. *réverbère*.
revoluție s.f. (DR, 668, S, 777) < fr. *révolution*.
rival, -ă adj. (R, 957, 974, S, 776) < fr. *rival*.
sală s.f. (S, 759) < fr. *salle*.
salon s.n. (S, 859, P, 219) < fr. *salon*.
salvă s.f. (DR, 756) < fr. *salve*.
satiră s.f. (S, 910) < fr. *satire*.
satisfacție s.f. (DR, 727) < fr. *satisfaction*.
scandal s.n. (S, 767) < fr. *scandale*.
scenă s.f. (R, 924) < fr. *scène*.
sculptor s.m. (P, 343) < fr. *sculpteur*, cf. lat. *sculptor*.
secretar s.m. (DR, 742; și în sint. ~ *general* „secrétaire général”) < fr. *secrétaire*.
senat s.n. (R, 926) < fr. *sénat*.
senior s.m. (S, 812) < fr. *seigneur*.
santinelă s.f. (DR, 723, 730; și *sentinelă*, DR, 745) < fr. *sentinelle*.
sergent s.m. (DR, 646, 663; și *sargent*, DR, 648, 649, 720) < fr. *sergent*.
serios, -oasă adj. (DR, 651, S, 833) < fr. *sérieux*, apropiat de it. *serioso*.
sferă s.f. (DR, 698) < fr. *sphère*.
simpatic, -ă adj. (P, 153) < fr. *sympathique*.
simptom s.n. (DR, 749: *simptomuri*) < fr. *symptôme*.
sinceritate s.f. (DR, 699: *sinceritatea*) < fr. *sincérité*, influențat de lat. *sinceritas*, -tis.
sindic s.m. (S, 784) < fr. *syndic*. După MDA, prima atestare ar fi la Șăineanu (1908).

sire s.m. la vocativ (DR, 715) < fr. *sire*.
sirenă s.f. (D, 616, DR, 683) < fr. *sirène*.
soldat s.m. (DR, 724, R, 934) < fr. *soldat*.
stereotip s.n. (P, 292) < fr. *stéréotype*, cf. it. *stereotipo*.
stilet s.n. (DR, 700, 703, 719) < fr. *stylet*.
stratagem s.m. (R, 943: *stratagemi*) < fr. *stratagème* (s.m.).
subjuga vb. (DR, 656) < fr. *subjuguer*.
suită s.f. (DR, 718, 723) < fr. *suite*.
supă s.f. (DR, 648) < fr. *soupe*.
șambelan s.m. (S, 771, DR, 672, 732) < fr. *chambellan*.
șampaniu s.n. (P, 247) < fr. *champagne*.
șintila vb. (P, 1015) < fr. *scintiller*.
talent s.n. (P, 343, S, 810, 847: *talenturi*; și în sint. *om de ~*, S, 776) < fr. *talent*.
telegraf s.n. (P, 342) < fr. *télégraphe*, cf. it. *telegrafo*.
tapițer s.m. (S, 796) < fr. *tapissier*.
temperament s.n. (DR, 726) < fr. *tempérament*.
ton s.n. (S, 825) < fr. *ton*.
trata vb. (DR, 741) < fr. *traiter*.
tribunal s.n. (S, 873) < fr. *tribunal*.
tribut s.n. (P, 302) < fr. *tribut*.
tricolor, -ă adj. (DR, 756) < fr. *tricolore*.
tropic, -ă adj. (DR, 715: *cercurile tropice*) < fr. *tropique*.
ultimat s.n. (DR, 673, 708) < fr. (după lat.) *ultimatum*.
uniformă s.f. (S, 777, DR, 688, 715) < fr. *uniforme*.
unison s.n. (P, 286) < fr. *unisson*.
univers s.n. (R, 933) < fr. *univers*.
uzurpare s.f. (S, 760) < *uzurpa < fr. *usurper*.
verdură s.f. „verdeață” (P, 1015) < fr. *verdure*.
vestală s.f. (R, 965: *vestali*) < fr. *vestale*.
vizita vb. (S, 858, DR, 713) < fr. *visiter*.
vizită s.f. (S, 760) < fr. *visite*.
voltijor s.m. „acrobat” (DR, 689) < fr. *voltigeur*.
vot s.n. (R, 945) < fr. *vote*.

Adaptarea fonetică și încadrarea morfologică a neologismelor de origine franceză, de către Iancu Văcărescu, se face în conformitate cu o serie de norme, care țineau seama atât de particularitățile limbii române, cât și de un model latin, constituit (sau pe cale de a se constitui) în perioada modernizării limbii literare³:

– sunetele *ü* (scris *u*) și *ö* (scris *eu*), inexistente în limba noastră, sunt redat prin *u* (*attribut* > *atribut*, *conjuré* > *conjurat*, *duel* > *duel*), respectiv prin *o* (*adieu* > *adio*, *ambassadeur* > *ambasador*, *professeur* > *profesor*) și prin *e* (*manoeuvre* > *manevră*);

– sunetul *s* intervocalic este redat fie prin *z*, după pronunția franceză (*asile* > *azil*, *enthousiasme* > *entuziasm*, *musique* > *muzică*), fie prin *s*, respectând grafia (*censure* > *censură*, *désarmer* > *desarma*);

³ Pentru procesul de adaptare, vezi Ivănescu, Leonte 1956; Hristea 1968: 103–115; Coteanu 1981: 121–128; Ursu 1969; Ursu 2004: 263–355; Munteanu, Țăra 1983: 259–275; Zugun 2000: 160–181; Oprea 1992–1993; Oprea, Nagy 2002: 161–258.

- consoana finală, mută în franceză, se menține respectându-se grafia (*billet* > *bilet*, *capot* > *capot*, *cours* > *curs*, *façon* > *fason*, *intrigant* > *intrigant*);
- *e* final postconsonantic, mut în pronunția franceză, dispăre la substantivele masculine sau neutre (*acte* > *act*, *antipode* > *antipod*, *caractère* > *caracter*), dar devine *ă* la cele feminine (*crime* > *crimă*, *cameriste* > *cameristă*, *arbitre* > *arbitră*);
- *t* + *i* + vocală devine *ț*, prin analogie cu pronunțarea românească din elementele de origine latină (*aristocratie* > *aristocrație*, *national* > *național*);
- *ó* accentuat se diftonghează dacă în silaba următoare există un *e* sau un *ă*, la fel ca în cuvintele românești de origine latină (*amazone* > *amazoană*, *colonne* > *coloană*);
- grupurile finale *-ie*, *-ée*, în care vocala *e* nu se pronunță în franceză, sunt redată ca *-ie*, *-ee*, respectându-se grafia (*barbarie*, *cavalerie*, *galerie*, *patrie*, *idée*);
- fr. *au*, pronunțat *o*, este redat prin diftong în elementele de origine latină (*audace* > *audace*, *audience* > *audiență*, *autorité* > *autoritate*), dar ca *o* în elemente nelatine (*faubourg* > *foburg*);
- *c* + *e*, *i*, pronunțat *s* în fr., este redat prin *ș* în cuvinte de origine latină (*audace* > *audace*, *civil* > *civil*, *civiliser* > *civiliza*, *précoce* > *precoce*);
- consoana dentală *n* este percepută ca bilabială (*m*) înaintea labiodentalei surde *f*: *confusion* > *confuzie*, *fanfare* > *famfar*;
- suf. *-ence* (corespunzător lat. *-entia*) devine *-ență* (*influence* > *influență*, *licence* > *licență*, *providence* > *providență*, *régence* > *regență*);
- suf. *-ance* (corespunzător lat. *-antia*) este adaptat ca *-anț(i)e* (*lieutenance* > *lieutenanție*);
- fr. *-ent* (pronunțat: *ă*) este preluat așa cum se scrie (*président* > *prezident*, *représenter* > *reprezentă*);
- suf. *-ant* este uneori confundat cu *-ent* și redat ca atare (*correspondant* > *corespondent*);
- fr. *-ion* (corespunzător lat. *-io*) este adaptat ca *-ie* (*confusion* > *confuzie*, *démission* > *demisie*, *opinion* > *opinie*);
- derivatele fr. în *-tion* (corespunzând celor lat. în *-tio*) sunt adaptate ca *-ție* (*ambition* > *amibiție*, *attraction* > *atracție*, *corporation* > *corporație*, *instruction* > *instrucție*, *prétention* > *pretenție*, *révolution* > *revoluție*);
- suf. *-eux* este perceput ca *-os*, sub influența celui românesc și a lat. *-osus* (*généreux* > *generos*, *sérieux* > *serios*, *mystérieux* > *misterios*);
- suf. *-aire* (corespunzând lat. *-arius*, *-a*) este perceput ca *-ar*, sub influența suf. rom. de aceeași origine (*extraordinaire* > *extraordinar*, *légionnaire* > *legionar*, *militaire* > *militar*);
- suf. *-ité* (din lat. *-itas*, *-tis*) este asimilat cu rom. *-itate* (*autorité* > *autoritate*, *familiarité* > *familiaritate*);
- suf. *-age*, *-ege* mențin consoana *g*, sub influența it. *-aggio*, *-eggio* (*courage* > *curagiu*, *cortège* > *cortegiu*);
- modelul italian funcționează și în alte situații, în care *g* + *e*, *i* este receptat ca *g*, la fel ca în cuvintele românești de origine latină, iar nu ca *j* (*égide* > *egidă*, *général* > *general*, *génie* > *geniu*, *régent* > *regent*);
- suf. *-ice* (din lat. *-itium*) este receptat ca *-ițiu* (*armistice* > *armistițiu*, *exercice* > *exercițiu*);

– verbele fr. în *-er* sunt încadrate la conjugarea I (*appeler* > *apela*, *armer* > *arma*, *bloquer* > *bloca*). În mod excepțional, li se conferă suf. conjugării a IV-a, *-ui* (*commander* > *comanda* și *comăndui*, *protester* > *protestui*) sau suf. de origine ngr. *-arisi* (*intéresser* > *interesarisi*, alături de *interesa*);

– la pers. I sg. ele au forma „lungă” în *-ez* (*comandez*, *conspirez*, *meritez*, *recomandez*, *respectez*);

– la substantivele neutre, există o preferință pentru desinența *-uri*, care tinde să fie înlocuită prin *-e* (*grad* – *graduri*, *guvern* – *guvernuri*, *interes* – *interesuri* și *interese*).

În general, neologismele au fost bine adaptate, dovedind simț al limbii din partea poetului. Rareori el acceptă pronunții franțuzești care contraveneau modelului latin: *exelență* (< *excellence*), *eczact* (< *exact*), *senceritate* (< *sincérité*), *protecsie* (< *protection*), *santinelă* (< *sentinelle*). Asemenea „abateri” se vor înmulți spre mijlocul secolului al XIX-lea, când franceza va tinde să se impună și sub aspect fonetic, nu numai lexical și sintactic. Nesiguranțele de încadrare morfologică sunt și ele cu totul accidentale (de pildă forma a III-a pl. *prezidesc* de la *prezida*). Diversitatea lexicului neologic de origine franceză din opera lui Iancu Văcărescu, corelată cu calitatea remarcabilă a adaptării sale, îl recomandă ca pe una din personalitățile culturale care a contribuit în mod considerabil la modernizarea limbii române literare.

Cea de a doua modalitate a împrumutului lexical, destul de bine reprezentată în traduceriile lui Iancu Văcărescu, este calcul, considerat un „împrumut indirect” la nivelul semnificatului sau/și al structurii (sau „forme interne”) cuvintelor complexe (derivate și compuse analizabile de către receptor). În primul caz, rezultatul este o îmbogățire semantică a lexicului cu trăsături (seme) noi, sugerate de cuvântul străin cu un conținut asemănător. Astfel, v. rom. *slobozenie* avea toate înțelesurile din sfera conceptului de „libertate”, mai puțin acela de „concediu” din „ni se dă slobozenie” (S, 799) – fr. „on a congé”. Fr. *émaner* are sensul concret de „a ieși”, dar și acela specializat de „a proveni” (despre acte, decizii etc.). Pentru acesta din urmă, traducătorul recurge la calc, oferind o expresie verbală („actele *date afară* de către numitul”, S, 760) drept corespondent al verbului fr. („les actes *émanés* de lui”). Nu o dată calcurile semantice presupun echivalente sintagmatice, pentru evitarea confuziilor posibile: fr. *les traits* este calchiat prin *trăsurile chipului* (S, 810) sau *obrazului* (S, 762); *la loyauté* „fidelitatea”, derivat de la *loy* „lege, dreptate”, prin *iubirea de dreptate* (S, 777), „transporté de joie” prin „*afară din sine* de bucurie” (S, 818), *pérorer* prin *faci orații* (S, 802), „*son collègue*” prin „împreună lucrătorul său” (S, 771). Suntem la limita dintre calc și traducere pentru că majoritatea sintagmelor nu aveau o circulație prealabilă în limbă, ci erau creații ad hoc ale interpretului. De aceea le-am exclus din lista calcurilor, care va cuprinde exemple mai mult sau mai puțin certe.

Dintre calcurile structurale le-am exclus pe cele anterioare influenței franceze, dar care concordă parțial cu derivatele franțuzești: *a desnădăjdii* (R, 951), *desnădăjdii* (S, 831), *a desprețui* (S, 800), *disprețuire* (S, 811), cf. fr. *désespérer*, *désespérée*, *déprécier*. Mai vechiul *a se prenoi* (S, 845, 875) este acceptat de Văcărescu drept corespondent al fr. *renouveler*, din care, mai apoi, va rezulta calcul parțial *a se reînoi*. Derivatul adjectival *încoronat* circula în sintagma *cap încoronat*, înlocuită însă de traducătorul nostru cu *frunte încoronată* (S, 773), sub influența fr.

front couronné. Frecvente sunt, în textele franceze, formulele de adresare *madame* și *monsieur*, calchiate prin *doamna mea* (S, 761, R, 925 etc.) și *domnul meu* (S, 854). Ele vor fi traduse, simplu, prin „doamnă” și „domnule”, apelative care s-au generalizat, dar fără a reuși să elimine cu totul calcurile, prezente și astăzi în conversație. Judecând după formă, *al meu Sinior* (S, 846) și *mieu Sinior* (S, 846) nu îl calchiază pe fr. *monseigneur*, ci pe it. *monsignore*; antepunerea pronumelui posesiv față de vocativ este o abatere de la norma limbii române. Nu am considerat calcuri compusele și derivatele create de traducător, de tipul „trebuiește să-i *apucăm înainte*” (S, 763) pentru „il faut la *prévenir*”, „e un *zgomotitor*” (S, 806) pentru „c’est un *tapageur*”, „conspirator *târziitor*” (S, 860) pentru „conspirateur *en retard*”, apreciind că ele se depărtează prea mult de structura corespondentelor franceze.

Între împrumuturile semantice am inclus și categoria intermediară a calcurilor (lexico-)frazelogice, care „copiază” structura unor unități sintagmatice (nominale, verbale, adjectivale sau adverbiale), exprimând un conținut unic. Redarea în românește a locuțiunilor și expresiilor franțuzești specifice (galicisme) era o operație dificilă pentru primii traducători. Soluțiile erau multiple și în bună măsură provizorii, fiind necesar un timp îndelungat până când una dintre ele să se impună în uz. Astfel, pentru expresia *eh bien!* „ei bine!” uzuală în conversația francezilor, Iancu Văcărescu oferea două echivalente, *bine vezi!* (S, 801) și *bine da!* (S, 907), ambele respinse de limba literară. Nici alte soluții ale sale, unele la limita dintre calc și traducere, n-au fost acceptate, fiindu-le preferate fie sintagmele neologice, fie alte calcuri, parțiale sau totale: *agents subalternes* „agenți subalterni” – *alergătorii de mai jos* (S, 879); *la disposition de l’esprit* „stare de spirit” – *pornirea duhurilor* (S, 844); *est nécessaire* „este nevoie”, „este necesar” – *este de lipsă* (S, 770, adică „de trebuință”); *à part* „aparte” (în indicațiile scenice) – *la o parte* (S, 823); *au hasard* „la noroc” – *într-un noroc* (S, 882); *hors d’elle même* „scoasă din fire” – *afară din minte* (S, 907) etc. Sunt, desigur, și multe reușite – și va trebui să apreciem efortul scriitorului nostru pentru a da o expresie cât mai românească textelor traduse. Între cele două imperative care orientau procesul de traducere: respectul față de autor și respectul față de public, Iancu Văcărescu a reușit să găsească o cale de mijloc, realizând versiuni nu numai fidele, dar și în bună măsură accesibile conaționalilor săi. Oferim în continuare o exemplificare în detaliu a celor trei categorii de calc existente în traducerile sale din franceză.

Calcuri semantice:

amețit (S, 783) – confus.

atârnare (R, 942) – dépendance.

[vorbește] *cu umflare* (S, 919) – avec emphase.

cea mai *fragedă* din toate mamele (S, 808) – la plus tendre des mères.

lucru e prea *greu* [= serios] (S, 799) – c’est très grave.

se uită cu *grijă* [= cu neliniște] împrejurii (S, 761) – elle regarde autour d’elle avec inquiétude.

am avut *gust* [= înclinație] (S, 833) – j’ai eu du goût.

sînt *hotărâtă* pentru altul (S, 818) – je suis destinée à un autre.

ce *isvod?* [sens propriu: născocire] (R, 927) – quel dessein! [= ce plan].

să mă vatăm la *înaintarea* [= avansarea în funcție] mea (S, 869) – nuire à mon avancement.

după *încredințările* împrăspătate (S, 844) – sur les assurances réitérées.

îi am cerut *îndestularea* (S, 811) – je lui demandai satisfaction.

pe urmă să îndreaptă către taica-l dumatăle (S, 813) – puis s’adressant à votre père.
 toate le-am îndreptat (S, 918) – ai tout dirigé.
 pare că ai vrea să te îndreptezi de o faptă (S, 819) – vous avez l’air de vous justifier
 d’un trait.
 o dovadă înființată (S, 847) – une preuve réelle.
 o prințesă mult însemnătoare (S, 764) – une princesse bien remarquable.
 la lăcașul contelui (S, 769) – à l’hôtel du comte.
 Cesar nu poate se lega (R, 932) – César ne se doit allier.
 s-a lepădat cu totul (S, 760) – a tout à fait abdicé.
 marii ai regatului (S, 759) – les grands du royaume.
 jos mădularele Regenții! (S, 821) – à bas les membres de la régence!
 o măsură [= decizie] care înțelepciunea ne o povățuiește (S, 872) – une mesure que la
 prudence commande.
 îndreptând necazurile [= măsurile punitive] ce ei luase (S, 814) – justifier les
 mesures qu’on prenait.
 neputința sa care era ușoară (S, 841) – son indisposition qui n’était que légère.
 mă unesc (S, 895) – d’accord!
 o îngrozire nesăbuită, neînființată (S, 902) – une terreur absurde, chimérique.
 numirea [= angajarea] sa (S, 791) – sa nomination.
 ai fi fost numit [= angajat] (S, 780) – vous seriez nommé.
 sunt odihnit [= liniștit] (S, 840) – je suis tranquille.
 îl obștește astăzi (S, 763) – publie aujourd’hui.
 care are priviri [= planuri] pentru norocirea (S, 766) – qui a [...] des vues dont on
 peut méconnaître la haute portée.
 rabdă ceva răceli (R, 933) – souffrez quelques froideurs.
 o sălășluire rigală (S, 783) – une résidence royale.
 spre care sfârșit? [= scop] (S, 776) – dans quel but?
 de unirea noastră spânzură izbutirea (S, 866) – c’est de notre accord que dépend le succès.
 o să mă strămute din trebile mele (S, 797) – je vais me déranger de mes affaires!
 o știință [= înștiințare] îți mai dau (S, 794) – un avis encore que je vous donne.
 trăsurile chipului (S, 810), trăsurile obrazului (S, 762) – ses traits.
 treapta de general (S, 761) – ce grade de général.
 mă vezi cam ușurel [= ușuratic] (S, 833) – vous me voyez léger.

Calculi de structură:

a asigura (DR, 657) – assurer (parțial).
 confracții mei (S, 785) – mes confrères (parțial).
 un conjurământ (S, 851) – une conjuration (parțial).
 a consfințit (R, 969) – a consacré (parțial).
 contraporuncă (S, 860) – contr-ordre (parțial).
 convinovat (S, 778) – complice (parțial).
 convinovații (S, 862) – les complices (parțial).
 desbarca (DR, 734) – débarquer (prin substituție de prefix).
 a debate (DR, 674) – débattre (total).
 descuragiat (DR, 679) < descuragia – décourager (prin substituție de suffix).
 doamna mea (R, 761) – madame (total).
 domnul meu (S, 854) – monsieur (total).
 om înrăuitor (S, 796), ministru înrăuitor (S, 772) – homme influent, ministre influent (total).
 și ne într-ajutând (R, 934) – nous nous aidions l’un à l’autre (total).
 întreprindere (DR, 735) – entreprise (total).

cel mai *fără interes* (S, 791) – le plus désintéressé (parțial).
 cu *glasul jumătate* (S, 774) – à demi-voix (total).
 de ce să nu ne împărtășești *luminările* ce ai (S, 846) – pourquoi ne pas nous avoir fait part de vos lumières (total).
neatârnat (S, 800) – indépendant (total).
 plutind d-apururea *nehotârât* (S, 852) – flottant, indécis (total).
neodihni de moarte (S, 802) – inquiétudes mortelles (total).
nerăbdare (S, 793, 901) – impatience (total).
nerecunoscător (R, 926) – ingrate (total).
 însuși stai pe gânduri, *neticnit* (R, 938) – vous-même, inquiet (total).
prejudecăți (DR, 717) – préjugés (parțial).
 aveam o *presimțire* (S, 847) – me faisaient pressentir (parțial).
propune (DR, 658) – proposer (parțial).
provedință (DR, 750) – providence (parțial).
recunoaștere (DR, 734) – reconnaissance (parțial).
recunoștință (R, 928, P, 228, 282) – reconnaissance (parțial).
renaște (DR, 744) – renaître (parțial).
simtimental (DR, 651) – sentimental (parțial).
subscri (R, 945) – souscrire (total); *subscriind* (R, 978) – souscrivez (total).

Calculi lexico-frazeologice:

cu un *aer de neîncredere* (S, 775) – d'un air d'incrédulité.
a ajunge la scop („ce ne pasă de mijloace dacă ajunge cineva la scop?”, S, 777)
 qu'importe les moyens, si l'on arrive au but?
a avea cinstea („am cinste a-i înfățișa a mele respecte”, S, 766) – j'ai l'honneur de lui présenter mes respects.
a face curte („să fac a mea curte maestății voastre”, S, 772) – pour faire ma cour à votre majesté.
a fi în siguranță („ești în siguranție”, S, 816) – vous êtes en sûreté.
a fi sigur („eram sigură”, S, 804) – j'en étais sûre.
a intra în vorbă („nu voi intra într-o vorbire”, S, 767) – je n'entrerais point dans une discussion.
a merge bine („lucrul merge bine, ia drum bun”, S, 813) – ça va bien, ça prend une bonne tournure.
a nu avea drept („n-are niciun drept”, S, 779) – n'a aucun droit.
a nu fi mijloc („nu este mijloc deocamdată”, S, 765) – il n'y a pas moyens.
a nu lua parte („nu ia parte”, S, 777) – ne prend point part.
a nu avea nimic a se teme („n-are nimic a se mai teme”, S, 822) – n'a plus rien à craindre.
a fi vreme de a se pierde („nu este vreme de a se pierde”, S, 865) – il n'y a pas de temps à perdre.
a se lua măsuri („să se ia măsuri”, S, 838) – prendre des mesures.
a se sfârși de cineva („s-a sfârșit de mine”, S, 820) – c'est fait de moi.
a-și face datoria („fiștecine să facă a sa datorie”, S, 801) – chacun fasse son devoir.
 un *cap vrednic de orce* (S, 782) – un tête capable de tout.
 un colonel de *călărie ușoară* (S, 764) – un colonel de cheval-légers.
 și nu s-a lipsit de *cinstirea de însuși* (S, 767) – et n'a pas encore renoncé à sa propre estime.
 om *cu cap și duh* (S, 789) – homme de tête et d'esprit.
 și *cu care drept cutezi* (S, 856) – et de quel droit.
cu o dibăcie de mână (S, 770) – un coup de main [= o lovitură iscusită].
cu răceală (S, 775) – froidement.

de la un minut la altul (S, 804) – d'un instant à l'autre.
de minune (S, 771) – à merveille.
nu este nimic, tată, *de tot nimic* (S, 803) – ce n'est rien, mon papa, rien du tout.
domnișoară de cinste (S, 764, 767) – demoiselle d'honneur.
dreptul al mustării (S, 875) – droit de remontrance [= dreptul parlamentului de a se opune deciziilor suveranului].
fără îndoială (S, 767) – sans doute.
în capul trebilor (S, 838) – à la tête des affaires.
încredere pe jumătate (S, 774) – des demi-confidences.
în fața a luminii (R, 946) – mettrait en lumière [= în evidență].
într-un noroc (S, 882) – au hasard.
la o parte (S, 823) – à part [= indicație scenică].
mii de ori iertare! (S, 856) – mille fois pardon!
nici mai mult nici mai puțin *decât* (S, 792) – pas plus que.
nu mai este *nimic de speriat* (S, 814) – il n'y a plus rien à craindre.
nu e nici un pas de parte (S, 771) – il n'y a qu'un pas.
oameni ce însemnează (S, 850) – des gens de distinction.
om de curte [= curtean] (S, 777) – un homme de cour.
om la înălțime (S, 776) – homme supérieur.
îl priimesc [...] și *pentru buna ispravă* (S, 823) – je l'accepte [...] pour le bon effet.
prea cu dreptate este (S, 760) – c'est trop juste.
acestea privesc asupra-ți (S, 797) – cela te regarde.
nu e vrednic să *lucreze de sine* (S, 881) – est incapable d'agir par lui-même.
sângele rece (S, 778) – le sang froid.
treaba de stat (S, 801) – affaire d'État.

Spre deosebire de neologism, calcul creează dificultăți de înțelegere majore, pentru că cititorul nu-și dă seama că are a face cu o deplasare semantică în raport cu cuvintele cunoscute. De aceea este tentat să le confere cuvântului sau sintagmei calchiate sensul lor propriu, iar această accepție generează confuzii sau obscurități în fluxul percepției frazelor. Când traducătorul oferă același „echivalent” pentru mai multe lexeme străine (de pildă *a îndrepta* pentru *diriger*, *justifier* și *adresser*), contextul devine insuficient pentru delimitarea sensurilor și singura soluție, pentru cititor, ar fi să apeleze la originalul străin pentru a face fraza inteligibilă. Calcurile pletorice sunt însă cazuri-limită, pe care orice traducător care își supraveghează forma ar trebui să le evite. Posibilitatea de socializare a calcurilor este cu mult mai mică decât aceea a neologismelor, pentru că soluțiile individuale de împrumut sunt rareori convergente într-o colectivitate lingvistică. De aceea, ponderea lor în cadrul limbii literare s-a redus progresiv de-a lungul timpului.

O cercetare exhaustivă a împrumuturilor lexicale *din franceză* ale lui Iancu Văcărescu relevă o fază de tranziție, în care neologismul (caracteristic epocii moderne a limbii literare) devenise precumpănitor în raport cu calcul (preferat în epoca veche). Desigur că, dacă s-ar fi avut în vedere toate neologismele existente din opera acestui poliglot, ponderea lor ar fi fost cu mult mai mare. Oricum, limba franceză este sursa predilectă a împrumuturilor sale, iar acest fapt reflectă acordul scriitorului muntean cu orientarea culturală dominantă a țărilor române.

Bibliografie

- Brunot 1967: Ferdinand Brunot, *Histoire de la langue française dès origines à nos jours*, VIII₁, VIII₂, Paris, Librairie Armand Colin.
- Ciorănescu 1943: Al. Ciorănescu, *Teatrul românesc în versuri și izvoarele lui*, București, Editura Casa Școalelor.
- Coteanu 1981: Ion Coteanu, *Structura și evoluția limbii române (de la origini până la 1860)*, București, Editura Academiei.
- Hristea 1968: Teodor Hristea, *Probleme de etimologie*, București, Editura Științifică.
- Ivănescu, Leonte 1956: G. Ivănescu și L. Leonte, *Fonetica și morfologia neologismelor române de origine latină și romanică*, în „Studii și cercetări științifice” (Filologie), Iași, VII, nr. 2, p. 1–20.
- MDA: Academia Română, Institutul de Lingvistică „I. Iordan – Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic*, București, Univers Enciclopedic, 2003.
- Munteanu, Țâra 1983: Ștefan Munteanu și Vasile D. Țâra, *Istoria limbii române literare*², București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Oprea 1992–1993: Ioan Oprea, *Istoria adaptării împrumuturilor românești care au corespondente latinești în -(t)io, -(t)ionis*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, XXXIII, A, p. 81–131.
- Oprea, Nagy 2002: Ioan Oprea și Rodica Nagy, *Istoria limbii române literare. Epoca modernă*, Suceava, Editura Universității Suceava.
- Racine 1986: Racine, *Britannicus*, Paris, Librairie Générale Française.
- Scribe 1845: E. Scribe, *Oeuvres choisies*, V, Paris, Librairie de Firmin Didot Frères.
- Ursu 1969: Despina Ursu, *Adaptarea adjectivelor neologice în limba română literară din perioada 1760–1860*, în vol. *Studii de limbă literară și filologie*, I, București, Editura Academiei, p. 131–154.
- Ursu 2004: N.A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare. I. Studiu lingvistic și de istorie culturală*, Iași, Editura Cronica.
- Văcărescu 1985: Iancu Văcărescu, *Opere*, București, Editura Minerva.
- Zugun 2000: Petru Zugun, *Lexicologia limbii române*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

French Influences in Iancu Văcărescu’s Translations. Lexical Aspects

Our study is a complete presentation of the neologisms and loan translations imported from French in Iancu Văcărescu’s original works and in his translations of dramatic works (most of all Racine’s *Britannicus* and Scribe’s *Bertrand et Raton*). We also reveal the translator’s hesitations, inconsequences and awkwardness, all of which are explainable subjectively and objectively (by the undeveloped status of the Romanian literary language).

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
România*